

## OSA 4

## Ruotsi ja Suomi turvaavat hädissään Natoon

Vuosi 2022 piirtyi Euroopan historiaan yhtä suurista muutoksista kuin 1989. Venäjä yritys estää Ukrainan loikkaaminen itäisestä sivilisaatiosta läntiseen sivilisaatioon ei heikentänytkään Eurooppaa, vaan tiivistä sitä entistä tiukemmin Pohjois-Atlantin puolustusliiton (NATO) ympärille. Jopa Ruotsi ja Suomi luopuivat liittoutumattomuudesta ja hakivat NATO:n jäsenyyteen. Se ymmärrettiin ainoaksi vaihtoehdoksi, lisäksi kiireelliseksi sellaiseksi. Eurooppa palasi vuoden 1989 tilanteeseen eikä Ruotsi ja Suomi uskoneet enää, että idän ja lännen välisellä aidalla voisi istua, koska sellainen, jos sellaista ylipäättään koskaan oli olemassa, kaatui 24.2.2022, kun Venäjä aloitti täysimittaisen aggression Ukrainaa vastaan. Jos Suomi olisi YYA-sopimuksen lakkauttamisen yhteydessä 1992 oivaltanut saman kuin 2022, olisi Suomi ollut NATO-maa jo 30 vuotta ja osa Euroopan keskeisintä vakausorganisaatiota.

Suomen johto ei analysoinut eikä osannut ennakoida muutunutta geopoliittista ympäristöä, vaan tuijotti ensisijaisesti Moskovaa, vaikka toissijaisesti halusi vahvistaa siteitään länteen – joskaan ei uskaltanut. Paavo Lipponen kirjoitti Turun Sanomissa 22.4.1991, että ”YYA-sopimuksen muoto on vanhentunut, ei sen sisältö”. Keskinäisriippuvuus säilytettiin, kun tietoisesti tai tietämättään Venäjän miellettiin vain rajattomaksi mahdollisuuksien valtakunnaksi, mikä sitten aikanaan johti entisten pääministerien Esko Ahon ja Paavo Lipposen osalta vastaavaan ansaan Venäjän liike-elämässä kuin Gerhard Schröderillä. He ajoivat

idän ja lännen ”energialiittoa”, jota nyt kirootaan. NATO-jäsenyys pudotettiin pöydältä, koska EU:n ”puolustusulottuvuuden” otettiin ja kovasti odotettiin syvenevän ”eurooppalaiseksi Natoksi”.

Ei syventynyt. Ainoa, mikä syveni, oli se monttu, minkä pohjalta Suomen piti astua NATO:n jäsenyyteen. Syventynyt on myös pelonsekainen ymmärrys Vladimir Putinin pyrkimyksestä Pietari Suuren rajoille. Jos Putin pystyy valloittamaan Ukrainan, seuraava voi olla Suomi. Se, mitä ei ymmärretä, on Turkin puuttuminen Ruotsin ja Suomen hakemuksiin. Pelkona on, että myös Puola ja Unkari järjestäisivät yllätyksiä vastavuoroisesti, kun Suomen edustaja EU-parlamentissa hyökkää niiden sisäisiä asioita vastaan ja jäädyttää EU-tukia. Syventynyt on myös ymmärtämättömyys siihen, että vaikka Yhdysvallat ylläpitää 100 000 sotilasta Euroopassa ja sen lähialueilla Venäjän varalle sekä 300 000 sotilasta Tyynenmeren alueella Kiinan varalle, on amerikkalaisilla varaa vain kävellä rauhassa ja jauhaa purukumia kuten Yhdysvaltain puolustusministeri Lloyd J. Austin III sanoi 13.6.2022 – eikä anna kahdenvälisiä turvatakuita Suomelle. Ja se jos jokin ärsyttää Putinia, että hän ei ole enää Yhdysvaltain vihollislistan kärjessä, josta syystä hän jatkaa Ukrainan ”erikoisoperaatiota”, missä ei ole mitään erikoista. Samalla kaavalla Venäjä on aina sotinut.

Ulkoministeri Sergei Lavrovin Hard Talk -haastattelu BBC:lle Moskovassa 16.6.2022 osoitti, että Venäjä ei kadu Ukrainassa mitään. Lavrov toisti vanhat valheet, että kyseessä ei ole sota eikä Venäjän tarvitse hävetä mitään. Lavrovin väitteen mukaan muita vaihtoehtoja ei ollut. Kaikki johtuu Ukrainan natsijohdosta ja erikoisoperaatiossa on kyse ”denatsifikaatiosta”. Rikoksen teki NATO, joka yritti pakottaa Ukrainaa liittymään. Tällaisen propagandahyökkäyksen alla asiallinen vastainformaatio ei pure, vaan yksinomaan aseet. Siksi NATO:n puolustusministerit päättivät 17.6. lopulta koordinoida aseellista avuuntoaan Ukrainalle. Suomi saattoi vain seurata sivusta tätä kaikkea ja murehtia omaa kohtaloaan.

## SDP:n värisuora aiheutti vaaran vuodet

Presidentti Mauno Koiviston ei tarvinnut omana aikanaan pitää Kultaranta-keskusteluja siitä, millaista sota on, mutta hänen tapansa jatkaa KGB-yhteistyötä Urho Kekkosen malliin tuotti vääriä tilannearvioita ja vääriä johtopäätöksiä.

Koiviston sumea logiikka tuotti pimeää historiaa, jota tutkijat ovat suurella työllä valottaneet. Koiviston ja Liettuan korkeimman neuvoston puheenjohtajan Vytautas Landsbergisin väliset keskustelut 15.4.1993 Vilnassa lukeutuvat niihin. Kansliapäällikkö Jaakko Kalelan 17.4. tekemä salainen muistio<sup>1</sup> kertoo, kuinka Koivisto oli väärillä jäljillä ja tosiasiallisesta tilanteesta ulkona.

Koivisto kysyi mitä Liettua olisi tehnyt, jos Venäjä olisi asettanut itsenäisyyden tunnustamisen ehdoksi sopimuksen sotilas-tukikohdan säilyttämisestä Liettuassa. ”Eihän tällainen ratkaisu ole heikentänyt Saksan tai Kuubankaan suvereniteettia”. Kalela osallistui tässä vaiheessa keskusteluun korostamalla, että näistä joukoista oli sovittu sopimuksilla. Oliko kyse siis Kalelan ajattelusta, jota Koivisto oli alkanut esitellä?

Kuka oikeasti oli ehdotuksen takana – Kalelan ”kotiryssä” KGB:n Helsingin asemapäällikkö Felix Karasev (Sutyryn)? Oli tai ei, Kalelan käytös osoitti suomettumista, mikä ilmeni kyvyttömyytenä tai haluttomuutena tunnistaa ehdotuksen tarkoitus. Taustalla oli ainakin halu ymmärtää jopa Venäjän geopolitiikka intressejä ja nähdä ne merkittävimpinä kuin Liettuan omat intressit. Landsbergis vastasi, että ”emme laillista vieraiden joukkojen läsnäoloa”. Koivisto ihmetteli vastausta, ”vaikka kyse oli itsenäisyydestä”.

Tekemättä jättämisen arvosteleminen tuntuu varmasti asianosaisista epäreilulta, mutta analysoitaessa, mikä oli sarakko, jolloin Suomen johto tarveli mahdollisuuden NATO:n jäsenyyteen lyhyintä tietä, niin se oli Paavo Lipposen II hallituk-

sen aikana 19.4.1999–17.4.2003. Silloin aiheutettiin se umpikuja, mikä materialisoitui Suomen NATO-jäsenyyden viivytyksenä ja suoranaisena epävarmuutena 2022. Presidentti Martti Ahtisaari oli estänyt NATO-hankkeen ensimmäisenä strategisena päätöksenään jo 20.9.1995.

Ahtisaari nuiji puheenjohtajana puolustusneuvoston päätökseksi, että EU-jäsenyys riittää eikä NATO-jäsenyyttä haeta. Puolustusneuvosto pohti NATO:n laajenemishanketta sekä sen poliittisia ja sotilaallisia vaikutuksia Suomeen, vaikka asiassa ei ollut edes vielä NATO:n päätöksiä.<sup>2</sup> Vaikka puolustusneuvoston salainen päätös syntyi muodollisen yksimielisesti, johti se myöhemmin ristiriitoihin perusteluissa, kun kaikki puolueet ja poliitikot eivät tienneet salaisesta päätöksestä. Edes Ahtisaaren läheisin neuvonantaja ulkoasiainneuvos Alpo Rusi ei tiennyt päätöksestä.<sup>3</sup> Selvittämättömäksi mysteeriksi on jäänyt Ahtisaaren verrattain aikaisen sairastumisen seurauksena se, kenen talutuksessa Ahtisaari meni tekemään uransa dramaattisimman virheen, jota hän sittemmin katui Porin prikaatissa Säkylässä pitämässään NATO-henkisessä puheessa 25.11.2002.

Suomen turvallisuuden kannalta kriittisen tärkeä ja vuonna 2022 dramaattiseksi virheeksi osoittautunut päätös tehtiin suljettujen ovien takana ja leimattiin salaiseksi ja sitä tekemässä oli asiatonta väkeä kuten yhden ammattiliiton puheenjohtaja. Koolla olleella joukolla tai sen asiantuntijoiksi kutsumillaan ulko- ja puolustushallinnon virkamiehillä ei voinut olla asian vaatimaa asiantuntemusta kansainvälisen sotilaspoliittisen arvion tekemiseen NATO:n laajenemisohjelman sisällöstä, tavoitteista ja vaikutuksista, koska niitä ei ollut vielä edes julkistettu.

<sup>2</sup> Puolustusneuvoston pöytäkirja 6/95 puolustusneuvoston kokouksesta Valtioneuvoston linnan piharakennuksen istuntosalissa 20.9.1995 klo 08:00–09:35. Läsna tasavallan presidentti Martti Ahtisaari, pääministeri Paavo Lipponen, puolustusministeri Anneli Taina, ulkoministeri Tarja Halonen, sisäministeri Jan-Erik Enestam, valtiovarainministeri Iiro Viinanen, II opetusministeri Claes Andersson, pääesikunnan päällikkö Matti Kopra ja Liikealan ammattiliiton puheenjohtaja Maj-Len Remahl.

<sup>3</sup> Alpo Rusi: NATO-jäsenyyden karsastuksessa ristiriitoja. Sotilas aikakauslehti no. 2/2020 1.4.2020 erityisesti sivu 21.

<sup>1</sup> Tasavallan presidentin keskustelu Liettuan korkeimman neuvoston puheenjohtaja Vytautas Landsbergisin kanssa Vilnassa 15.4.1993 (muistio), Jaako Kalela 19.4.1993 MKA/Kansallisarkisto kotelo 50.

Vaikka pääministeri Paavo Lipponen oli ollut mukana virhettä tekemässä, pyrki ja pääsi hän Valkoiseen taloon keskustelemaan ikään kuin Suomen NATO-kanta olisi avoin. Presidentiksi nousut Tarja Halonen pääsi valkoiseen taloon vain kerran; samalla kertaa ensimmäisen ja viimeisen kerran. Lipposen II hallitus oli muodollisesti enemmistöhallitus, missä olivat myös Kokoomus, Vihreät ja RKP, mutta SDP:n ”värisuora” johti ulkopoliittikkaa ja puoluejohto arvioi, että Ahtisaaren NATO-vastainen linja palvelee SDP:n laajempia tavoitteita, joihin syvennettävät ja laajennettavat Venäjän-suhteet lukeutuivat prioriteettina.

Hallituksen ulkoministeri vaihtui 25.2.2000, kun tasavallan presidentiksi nouseva Tarja Halonen luovutti virkansa Erkki Tuomiojalle. NATO-tietoisuus meni entistä enemmän ymmärryksen yli. Strukturalistinen realismi eli vain horisontin toisella puolella, Tallinnassa. Sellaista naivismia, mitä Martti Ahtisarella, Tarja Halosella ja Erkki Tuomiojalla esiintyi, ei esiintynyt Viron valtiojohdossa. Virossa tunnettiin Venäjä, jonka johon olivat palanneet vanhat nomenklatuurakommunistit, eikä Kremlin sanomisiin luotettu yhtään. Saksassa entiset Itä-Saksan hallitsevan puolueen SED:in vastuutehtävissä palvelleet nomenklatuurakommunistit oli nostettu ”nahkurin orsille” eikä heillä ollut pääsyä yhdistyneen Saksan virkoihin. Venäjällä ja Suomessa ketään ei nostettu nahkurin orsille.

Oikeusministeri Johannes Koskinen rikkoi SDP:n ”omertan” ja toivoi Kalevan haastattelussa 11.10.2001, että päätöksente-ko ulko- ja turvallisuuspoliittisissa asioissa jakaantuisi nykyistä laajemmalle. SDP:llä oli ”värisuora” ulkopoliittisissa asioissa, kun sekä presidentin, pääministerin että ulkoministerinkin virkaa hoitaa SDP:n edustaja. Koskinen arvioi, että tämä kolmikko hoitaa liian suurelta osin Suomen ulkopoliittikkaa. Koskinen halusi, että ”kaikki keskeiset puolueet” otettaisiin mukaan päätöksentekoon. Hallituksen ulko- ja turvallisuuspoliittinen valiokunta oli sivussa ulkopoliittikan linjauksista. Sen eteen oli tuotu etupäässä vain muodollisia päätöksiä, Koskinen sanoi. Valiokunnan tulisi Koskisen mukaan pohtia myös keskusteluohjeita presidentin,

ulkoministerin ja suurlähettiläiden henkilökohtaisille tapaamisille ulkovaltioiden johtajien kanssa. Koskinen arvioi, että uuden perustuslain säännös, jonka mukaan presidentti johtaa ulkopoliittikkaa yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa, oli toiminut ”enimmiltään” hyvin.

Lipposen II hallitus istui 1 464 päivää, jona aikana sillä olisi hyvin ollut aikaa perehtyä läntisiin arvioihin Venäjän ulko- ja sotilaspolitiikan suunnasta sen perusteella, mitä läntiset tiedustelulaitokset tiesivät Vladimir Vladimirovitš Putin -nimisestä vähäeleisestä varjojen velhosta, eräänlaisesta Kremlin ”Darth Vaderista”. Suomen johdossa ristiriitaista tietoa ei otettu vastaan, koska Venäjä ja sen uusi johtaja haluttiin nähdä suurena mahdollisuutena.

Poliittinen johto ei joko ymmärtänyt tai tahtonut ymmärtää sotilasasiantuntijoiden arvioita ja ennusteita,<sup>4</sup> että Venäjän tahto on tallella, vaikka kyky ei. Neuvostoliiton romahdus on väliaikaista ja suurvaltaintressien restauraatio vain ajan kysymys Boris Jeltsinin kuoleman jälkeen. Kaikki varovaiset varoituksen sanat sivuutettiin asiaankuulumattomina ja tuputettiin EY/EU:lle ”pohjoista ulottuvuutta” Venäjän mahdollisuuksien hyödyntämiseksi.

Näistä ”mahdollisuuksista” Fortum Oyj maksoi sittemmin kalliisti, mistä tappiot kirjattiin Suomen valtiolle (50,76 %) sekä eläkeyhtiöille, joista suurimpina Ilmarinen ja Varma. Vielä niinkin myöhään kuin 19.3.2016 Helsingin Sanomat liputti pääkirjoituksessaan ”diplomatian kaksista raiteista”; poliittisista ja taloudellisista, joissa molemmissa Esko Aho nähtiin suoraan presidentin mitat täyttävänä ”itämaan viisaana tietäjänä”.

<sup>4</sup> Esim. Markku Salomaa: Teräksenkovaa politiikkaa. Läntisiä arvioita Venäjän sotilaspolitiikan suunnasta. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja nro 3. Gaudeamus, Tammer-Paino Oy 1995. Markku Salomaa: NATO Lyhyesti. Asiapohjainen yleiskatsaus aiheisiin ja haasteisiin, jotka NATO kohtaa 1990-luvun loppuun mennessä. NATO Office of Information and Press, Brussels 1997. Markku Salomaa: Suomi ja Euroopan muuttuvat turvallisuusinstituutiot. Teoksessa: Alpo Rusi (toim.): Ei enää erityistapausta. Suomen kansainvälinen asema kylmän sodan jälkeen. WSOY, Dark Oy, Vantaa 2003. Myös: Erkki Nordberg: Arvio ja ennuste Venäjän sotilaspolitiikasta Suomen suunnalla. Art House Oy, Pieksämäki 2003. Myös: Erkki Nordberg: Suomi, EU, Nato ja Venäjä. Art House Oy, Pieksämäki 2004.